

Locke'un Doğuştan İdeler Eleştirisinin Politik Bağlamı Üzerine Bir Tartışma A Discussion on the Political Context of Locke's Critique of Innate Ideas

Erman KAÇAR*

Öz

Bu çalışmanın amacı, John Locke'un siyaset kuramında kamusal ve özel alanın inşasında kullanılan doğa yasası, doğa durumu, sözleşme ve mülkiyet gibi temel kavramların epistemolojik dayanaklarının araştırılmasıdır. John Locke, diğer sözleşmecilerden farklı olarak ortaya koyduğu siyaset teorisinin temel argümanlarını, Kartezyen felsefenin temel ilkeleriyle hesaplamak suretiyle geliştirdiği kendi bilgi kuramıyla test ederek temellendirir. Locke'a göre insan zihninde doğuştan verili ya da insan zihnine doğuştan mühürlenmiş birtakım ideler olduğu yönündeki Descartesçi sav, bir siyasi toplumdaki yasa koyucuların söz konusu doğuştan idelerin varlığı düşüncesinden hareketle iktidarlarını kendi siyasi menfaatleri doğrultusunda meşrulaştırabilmelerine olanak sağlayacaktır. Locke'a göre bunun başlıca sebebi, doğuştan ideler düşüncesinin nihayetinde bir inanç olarak karşımıza çıkması ve bu düşünceye inanan kişileri ya da toplulukları yönetmenin, onlara güç uygulamanın kolaylaşmasıdır. Buna karşılık John Locke'un amacı, geliştirdiği epistemolojik çerçeveden hareketle doğa yasasından toplum sözleşmesine, siyasal toplumdaki mülkiyet kavramına kadar bütün bir siyaset teorisini insan anlığının işleyişine uygun bir izleğe yerleştirmek ve yukarıda sözü edilen problemleri ortadan kaldırmaktır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde doğa yasası kavramının bilgi kuramsal dayanakları, Locke'un doğuştan ideler eleştirisi bağlamında ele alınacak; ikinci bölümde doğa yasasının bireysel olarak yürütülmesindeki olası pratik sorunlar gösterilecektir. Üçüncü ve son bölümde ise sözleşme, siyasal toplum ve mülkiyet gibi kavramlar, Locke'un epistemolojik çözümlenmeleri ile yan yana getirilerek incelenecektir. Buradan hareketle, Locke'un siyaset felsefesinin temel kavramları olarak ifade edebileceğimiz doğa durumu, doğa yasası, sözleşme ve mülkiyet üzerine düşünceleri ile Locke'un doğuştan ideler eleştirisi üzerinden şeylerin bilgisinin olanağı ve insan zihninin işleyişi konusunda geliştirdiği özgün bilgi kuramı arasında gerçek anlamda bir tutarlılık olup olmadığı araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Locke, epistemoloji, doğuştan ideler, toplum sözleşmesi, doğa yasası, mülkiyet.

Abstract

The purpose of this study is to examine the epistemological basis of elementary concepts such as natural law, state of nature, contract and property used in the construction of public realm and private spheres in John Locke's political theory. Unlike other contractual theorists, John Locke grounds the key arguments of his political theory by testing it with his own epistemology, which he developed against the elementary principles of Cartesian philosophy. According to Locke, the Cartesian thesis that there are some innate ideas sealed or innately given to the human mind will enable the legislators or controllers in a political society to legitimize their power in line with their own political interests. According to Locke, the main reason for this is that the idea of innate ideas appears as a belief, and it becomes easier to rule people or communities who believe in it and to exert power on them. The aim of John Locke is to eliminate the confusion mentioned above by grounding a whole political theory, starting from his own epistemology, from the law of nature to the social contract, from the political society to the concept of property. In this context, in the first part of

* Arş. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü. E-posta: ermankacar8@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4635-9559

the study, the epistemological foundations of the concept of natural law will be discussed, and in the second part, the problems in the execution of the natural law will be shown. In the third and last part, concepts such as contract, political society and property will be examined by bringing them side by side with Locke's epistemological analysis. From this point of view, the relationship between the basic concepts of Locke's political philosophy, the state of nature, natural law, contract and property, and his original epistemology, which he developed through his critique of innate ideas, will be investigated.

Keywords: Locke, epistemology, innate ideas, social contract, natural law, property.

Giriş

Siyaset kuramlarının ağırlık merkezlerini doğa durumu, siyasal toplum, özel alan-kamusal alan ya da mülkiyet gibi konuların oluşturduğu sözleşmecî teorisyenler arasında John Locke'un belki de en önemli farkı, geliştirdiği siyaset teorisinin temel argümanlarını kendi bilgi kuramıyla sürekli sınyarak haklı çıkarma çabasıdır. Locke'un siyaset teorisine yönelik temel okumalar, *İkinci İnceleme*'yi ve özellikle doğa durumunu soyut ahlaki argüman olarak tasvir etmektedir; burada geleneksel liberal görüş, doğa durumu kavramında cisimleşen idealler olarak özgürlük, eşitlik ve sözleşme unsurlarını vurgularken çağdaş yorumlar, Locke'un düşünce dizgesini onun teolojisi ile siyaseti arasındaki bağlantıdan yola çıkarak değerlendirir (Dienstag, 1996, s. 3). Ancak bir diğer görüş ise Locke'un hükümetin zemini arayışı konusunda sıklıkla epistemolojik izleğinden faydalandığı yönündedir. Bu noktada Sir Leslie Stephen gibi bazı araştırmacılar, Locke'un epistemolojisi ile siyaset felsefesi arasında yoğun tutarsızlıklar olduğunu, örneğin Locke'un siyasal toplum öncesi doğa durumunun işleyişini tasvir ederken başvurduğu doğa yasası kavramının deneyimden türetilmediğini söylerken (Milam, 1967, s. 16)*, Locke'un karşısına aldığı rasyonalist geleneğin içerisinde çeşitli temsilciler ise onun *doğuştan ideler eleştirisi* ile başlayan bilgi kuramının kendi ideolojik görüşüne temel oluşturan siyaset teorisine hizmet ettiğini düşünürler. Örneğin Leibniz, Locke'un doğuştan idelere saldırısıyla temelde ideolojik bir kaygıyı ön plana koymak suretiyle bir yanılığın içine doğru sürüklendiğini düşünür zira Leibniz'a göre Locke, politik ve dini parçalanmayı hayatın kaçınılmaz bir gerçeği olarak kabul ederek bu durumu katlanılabilir kılmak adına kuramsal stratejiler aramaktadır (Jolley, 2007, s. 143). Leibniz'a göre bunu insan zihninde aramak ideolojik bir yanılığdır; politik çıkarımlara yönelik prosedürlere sonlu bir zekâ tarafından ulaşabilmek mümkün değildir (Mulvaney, 2007, s. 225). Bu yüzden Leibniz, Locke'un doğuştan idelere yönelik tüm eleştirilerinin ahlak, siyaset ve din alanında kesinliğe ulaşılmasına engel oluşturduğunu, doğuştan ideler olmaksızın bu alanların herhangi birinde kesinliklerden ya da zorunlu ilkelerden söz edilemeyeceğini savunur (Tan, 2011, s. 191). Tüm bunlara karşın bilmekteyiz ki Locke'un siyaset teorisinin arka planında yer alan bilgi kuramının, şeylerin doğasına dair özsel bir bilginin ruhumuza nakşedilmiş olduğu kabulünden yola çıkarak, bu bilgiyi salt akıl yoluyla elde edebileceğimizi savlayan her türden argümanı dışlayacak bir düzlemde temellendirmesinin başlıca nedeni, onun dış dünyaya dair bilgimizin yegâne olanağının duyum olduğunu iddia eden ünlü savıdır. Aslında Locke, Kartezyen geleneğe yönelik eleştirilerini yalnızca kendi bilgi kuramına zıtlık oluşturan belli başlı epistemolojik argümanlar üzerinden temellendirmez. *Deneme*'de, zihinlerin yalnızca 'düşünen şeyler' ve cisimlerin yalnızca 'uzamlı şeyler' olması bakımından iki farklı varlık kategorisini oluşturduğunu savlayan ontolojik argümanları da reddeder; bunun sebebi tözlerin özlerini yahut merkezi niteliklerini entelektüel sezgi yoluyla tanımlayabileceğimizi varsayan Platoncu eğilimini de reddediyor olmasıdır (Stuart, 2015, s. 104). Locke bir yandan entelektüel sınırlarımızı kabul ederken diğer yandan akıllı deneyimin hizmetine sunmak suretiyle bilginin kaynağını *deneyim* ilan ederek *umutsuz şüpheliğin* hiçbir şeyin bilinemeyeceği yönündeki savlarını da reddetmiş olur (Woolhouse, 2019, s. 97). Bu noktadan itibaren de bilginin kökeni ve nasıl bildiğimize yönelik bilgikuramsal argümanlarını, ontolojinin ve siyaset felsefesinin sınırlarına kadar taşıyarak temellendirir.

Locke, hayatının son döneminde, İngiltere ekonomisinin siyasi örgütlenmesini felce uğratacağına ve devletin kurumlarını istikrarsızlaştıracağına inandığı bir siyasi krizi işaret eden yazı kaleme alır ve yazısında bu krizi öncelikle *epistemolojik bir kriz* olarak nitelendirir (Casson, 2011, s. 15) çünkü söz konusu siyasi ve

* İlgili eserden ve kaynakçadaki diğer İngilizce eserlerden yapılan atıfların çevirisi yazara aittir.

ekonomik krizin birtakım epistemolojik açmazlardan beslendiğini düşünmektedir. Öte yandan Locke, görünüşte uzlaşmaz metafizik tartışmalardan kaçınmak için politik-epistemolojik projesinin merkezine yargı nosyonunu yerleştirmiştir: Liberal teori geleneğinin merkezi sorunu olarak ele alınan yargı problemi Locke'un kuramı içerisinde insanın makuliyetine ilişkin çelişkili epistemolojik kabullerle birlikte tartışılır; yani yargı problemi rızaya dayalı yönetimin 'akla yatkınlığı' ve 'insan yargısının rasyonelliğine' yönelik birtakım kabullere dayanır (Casson, 2011, s. 13) Locke bu kabullerin dayanağının, şeylerin özsel niteliklerini bir tür entelektüel sezgi yoluyla kavrayabileceğimiz yönündeki "sakıncalı" düşünme biçimi olduğunu iddia eder ve bu sakıncayı insan zihninde birtakım doğuştan düşünceler (*ideae innatae*) olduğunu kabul eden argümanlarla politik düzlemde hesaplaşarak göstermeye çalışır. Öncelikle yapılması gereken, yasa koyucu ve denetleyicilerinin doğuştan idelerin varlığını ileri sürerek iktidarlarını kendi siyasi çıkarları doğrultusunda ve her koşulda yeniden meşrulaştırabilmeleri yönünde bir tehlike oluşturduklarının gösterilmesidir. Locke'a göre insan zihninde yerleşik bulunan birtakım a priori doğruları görebilmemizi sağlayan ve duyum/deneyimden bağımsız olan Platoncu entelektüel sezgi ve yine insan zihninde doğuştan açık ve seçik doğruların bulunduğunu iddia eden Descartesçi doğuştan ideler düşüncesi, kamusal alanı domine etmeye çalışan hegemonik siyasete davetiye çıkarma olasılığını kendinde taşır. İnsan zihninin birtakım hakikatlere tekabül eden verili bir özü ve bu özün doğuştan bilgisi olduğunu kabul eden düşünce yapısı ya da bu düşünceyi öğreten kişiler, Locke'a göre başka insanlara ya da toplumlara kendi uslarını veyahut yargı yetilerini köreltecek bir kuvvet uygularlar; ona göre doğuştan ideler düşüncesi son kertede bir 'inanç' nesnesi olarak karşımıza çıkar ve buna inanan kişileri ya da toplulukları yönetmek, onlara iktidar uygulamak kolaylaşır (Locke, 1997, s. 106). Bu açıdan bakıldığında, Locke'un epistemolojik yazıları kesinlikle politik bir karakter kazanır, zira Locke *Deneme*'nin başındaki "Okuyucuya Mektup"ta bu bağlantıyı kendisi çizer: *Deneme*'yi yazma fikrinin, Londra'daki Exeter House'daki dairesinde beş veya altı arkadaşıyla yaptığı endişeli bir tartışmadan çıktığını ve bu endişenin politik olarak da son derece önemli sorulara tatmin edici cevaplar verebilme endişesi olduğunu belirtir (Casson, 2011, s. 127). Bu yüzden Locke, onun siyaset felsefesine temel oluşturduğunu iddia edeceğimiz doğuştan ideler eleştirisi üzerinden insan bilgisinin kaynağına yönelik gerçekleştirdiği çalışmasının henüz başında, insan zihninin özünü ya da bu özü neyin oluşturduğunu değil, yalnızca bir insanın gözlemlediği ve zihninde bilincine vardığı idelerin kaynağını ve zihnin bunları edinme biçimlerini araştıracağını beyan eder (Locke, 1997, s. 56). İddiamız odur ki, Locke'un buradaki epistemolojik izleği, doğa yasasından toplum sözleşmesine, siyasal toplumdan mülkiyet kavramına kadar onun bütün siyaset teorisini tartışmalı biçimde takip eder. Casson'a göre Locke'un insan anlığının işleyişine yönelik *Deneme*'deki amacının, okuyucularına kendi yetilerini yönetmenin doğru yolunu öğretmek ve yeni bir kamusal makullük standardına göre entelektüel özlemlerini sınırlamak olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir deyişle Locke'un siyaset kuramını temellendirirken epistemolojiye yönelmedeki amacının sadece felsefi zorluklar hakkında soyut spekülasyonlara girişmek olmadığı, onun bilgi kuramsal izleğinin başlıca amaçlarından birisinin okuyucularına sınırlı yetilerini yönetmeleri ve yargının yükleri ile sorumluluklarını üstlenmeleri konusunda talimat vermek olduğu ve bu talimatların bir tür yurttaşlık eğitiminin teorik dayanaklarını çizdiği sonucuna varılabilir (Casson, 2011, s. 21). Locke'a göre insan, doğa durumunu terk etmek suretiyle siyasal topluma geçerken, kendi özüne uygun bir konjonktürü terk ediyor değildir. Onun temellendirmesi içerisinde, tıpkı insan zihninin ideleri ve yasaları kavrayışı ve bilginin zihnimizde inşa oluş biçimi gibi, doğa durumundan siyasal topluma geçişte de yasamanın, yürütmenin ve yargının inşa oluş biçimi gösterilir. İnsan zihninde bu üç kriterin (yasama, yürütme ve yargı) işlevini görece doğuştan ideler bulunduğunu iddia eden yöneticiler, yasanın kendi amaçlarına göre uygulanması ya da yargının kendi çıkarları doğrultusunda kullanılması ve de yaptırımların eksiksiz uygulanmasına direnilmesi gibi tehlikeli eğilimler gösterebilirler. İşte bu çalışmanın amacı, Locke'un kendi siyaset teorisini bilgi kuramsal argümanlarıyla destekleyerek böyle bir tehlikeyi savuşturmayı amaçladığını göstermektir.

Kamusal Alanın Yokluğunda Yasanın Kavranışı

Locke'un siyaset teorisini özgün kılan başlıca husus, sözleşme öncesi doğa durumu ile sözleşme sonrası sivil durum arasında oluşturdukları karşıtıktan istifade ederek ilerleyen diğer sözleşmeciler

teorisyenlerden farklı olarak, onun bu iki durumu bir devamlılık halinde betimlemesidir. Locke, siyaset tarihinde bir yarık oluşturacak kadar etkisini dramatik biçimde hissettiren *toplum sözleşmesi* gibi bir teoriyi böylesi bir uyumluluk içerisinde yeniden kuramsallaştırmanın zorluğunun üstesinden kendi bilgi kuramından destek alarak gelmeye çalışır. Bu anlamda o, ilk olarak hem sivil durumda hem de sivil durum öncesi *doğal durumda* var olan bir yasanın -*doğa yasasının*- bilgisini, doğuştan ideler eleştirisiyle birlikte temellendirmeyi denemiştir. Böylece Locke, iki alanda da birbiriyle çelişmeyen iki tür yasanın bilgi kuramsal çerçevesini çizerek, hem doğal durum ile sivil durum arasında hem de mülkiyetin kavranışı konusunda ortaya çıkabilecek çelişkileri daha en baştan ekarte etmeyi deneyecektir. Locke, erken dönem çalışmalarında doğa yasası kavramını “doğanın ışığı ile anlaşılabilen, rasyonel doğaya uygun olan ile olmayanı belirleyen ve tam da bu nedenle emreden veya yasaklayan ilahî iradenin hükmü” (Locke, 2002, s. 82) olarak tanımlar. Bununla birlikte o, açıkça bu buyruğun aklın buyruğu olmadığını; aklın, bu ilahi buyruğu yalnızca araştırarak keşfedebileceğini belirtse de kendi siyaset teorisi içerisinde sözleşme öncesi doğal durumu temellendirebilmek için insana doğada verili olan ve bu sebeple de akıl yoluyla keşfedilebilecek bir doğa yasası olduğu görüşünden vazgeçmez. Onun bu tavrı, kimi araştırmacılar arasında Locke’un siyasal toplum öncesi doğal durumun işleyişini tasvir eden doğa yasası tanımı ile onun doğuştan ideler eleştirisi arasında birtakım çelişkiler oluşturduğu izlenimini doğurarak ‘bu verili yasa, doğuştan değilse nedir?’ sorusunun sorulmasına neden olur. Locke, kendi siyaset teorisinin üzerinde bir epistemolojik gedige sebep olabilecek bu problemin elbette farkındadır ve bundandır ki *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*’de, insanda birtakım *doğuştan ideler* olması durumunda, çocukların ya da budalaların bu idelere sahip olmaması meselesinin açıklanamaz kalacağı (Locke, 1997, s. 91) biçimindeki akıl yürütmesinin bir benzerini *Doğa Yasası Üzerine Denemeler*’de de ileri sürer: mademki doğa yasası, doğanın ışığı ile bilinebiliyor o halde neden istisnasız bütün akıl sahibi insanlar aynı anda bu yasanın bilgisine sahip olamamaktadır? (Locke, 1999, s. 85) Görüldüğü gibi Locke’un epistemolojik deneyinde, rasyonalist hipoteze uyguladığı sorgulamanın bir benzeri burada, siyaset teorisinde doğal durumu belirleyen doğa yasasının bilgisine de uygulanmaktadır: mademki doğa yasası akıl yoluyla bilinebiliyor, o halde bazı insanların bu yasanın bilgisinden bihaber olarak siyasal olmayan çeşitli topluluklar içerisinde yaşamlarını sürdürebilmesi nasıl açıklanabilir? Locke’un bu soruya cevabı açıktır; akıl yoluyla bilinebilen bu yasa, insan zihnine mühürlenmiş halde ya da doğuştan verili/nakşedilmiş değildir. Ona göre *doğa ışığı* ne gelenek ne de doğuştan zihinlerimize nakşedilmiş ahlaki bir ilke olduğundan, onu akıl ve duyu algısına başvurmadan tanımlayabileceğimiz başka bir yol yoktur (Locke, 2002, s. 100). Yani Locke’a göre duyu yetimiz, akıl için gerekli ideleri temin ederken akıl da bu idelerin kopyalarını düzenler; burada herhangi bir doğuştan idenin gerekliliğine yer yoktur. Diğer taraftan Bakırcı’nın aktardığı şekilde Byrne ya da Yolton gibi araştırmacılar, Locke’un doğuştan bilgi kuramının 17. Yüzyıl’dan kalma birtakım versiyonlarını meşrulaştırmak adına, olgunluk dönemindeki yazılarında doğa yasasının geleneksel/akılcı kavranışından uzaklaşarak iradeyi ön plana çıkaran voluntarist açıklamayı benimsemiş olduğunu ileri sürerler (Bakırcı, 2004, s. 67). Oysa Locke’un yaşadığı dönemde en az *doğuştan ideler* düşüncesi kadar *doğa yasası* kavramı da yeni değildir; doğa yasası kavramı, uluslar hukukunu kapsayan modern doğal hukuk çerçevesinin bir parçasıdır (Farr, 2008, s. 501). Siyasetin insan aklının işleyişi ve yasaları tarafından yönlendirilebileceği ve yönlendirilmesi gerektiğine yönelik inanç da siyasi düşüncenin gelişiminin belirleyici aşamalarında, doğa yasası teorisyenleri tarafından tarihin birçok döneminde ısrarla sürdürülmüştür (Seliger, 1963, s. 337) ve Locke iki ayrı alanda yer alan bu iki kavramı, kendi bilgi teorisi içerisinde bir arada değerlendirmeyi denemiştir. Dolayısıyla Locke’un geleneksel akılcı kavrayıştan uzaklaştığını söylerken kastedilen, bilginin kavranışında her türden uslamlama yetisinin terk edilmesi ve rasyonel ölçülerin yalnızca deneye bırakılması ise bu görüş, Locke’un bilgi kuramı üzerine aşırı yorum olarak değerlendirilebilir. Elbette ki Locke’un doğuştan ideler eleştirisinin hedefinde hem rasyonalistler hem de bilginin başka bir öz yoluyla kavranabileceğini öne süren skolastik metafizikçiler vardır. Ancak burada rasyonalizm terimi, 17. ve 18. Yüzyıl Kıta felsefecilerini ampiristlerden ayırmak için yeterli bir terim değildir; zira Locke, Berkeley ve Hume gibi ampiristlerin tümü de felsefi düşüncelerinde uslamlamaya büyük önem vermişlerdir (Copleston, 2010, s. 23). Buna rağmen Byrne ya da Yolton gibi araştırmacıların iddiası, yeni bir siyaset teorisinin inşası adına Locke’un doğa yasası kavramının epistemolojik zemininde birtakım kaymalar meydana getirdiği yönündedir; aksi takdirde Locke’un “bize verilmiş birtakım doğa yasaları vardır” (Locke, 2002, s. 81) başlıklı yazısından “doğa

yasasının da bir tür doğuştan bilgi olarak kavranacağı ve böylece doğuştan bilgiye yapılan saldırıların aynı zamanda, doğa yasasına yapılan saldırılar olarak anlaşılacağı” (Bakırcı, 2004, s. 71) açıktır ve bu durum, Locke’un bilgi kuramı ile siyaset teorisi arasında ciddi çelişkiler olduğunu düşünmemize neden olur. Oysa Locke, ‘doğuştan idelere sahip olmak’ ile birtakım ideleri doğanın ışığıyla yani ‘akıl ve duyum ile keşfetmek’ arasına keskin bir ayırım koyarak bu ikircikliği en başından ortadan kaldırmak istemiştir.

Locke’un doğuştan ideler eleştirisinin onun *Hükümet Üzerine İncelemeler*’de geliştirdiği doğa yasası kavramı ile uzlaşmaz olduğu fikri, Peter Leslett, W. von Leyden ya da Philip Abrams gibi çağdaş Locke araştırmacıları arasında da bir hayli yaygındır (Drury, 1980, s. 531). Bu yaygın görüşteki olası sorun ise Locke’un siyaset kuramının çıkış noktasını oluşturan doğa yasası kavramının aslında pozitif Tanrı yasalarıyla eşitlenerek okunmasından ileri gelir. Yüzeysel bir okumada Locke’un tüm siyasi sistemi için meşruiyet ilkesini Tanrı’da bulması kaçınılmaz gibi görünebilir fakat satır aralarında Locke’un Tanrı fikrini doğa yasasına mitsel bir destek vermek için kullandığı pekala söylenebilir (Bluhm vd., 1980, s. 432). Locke’a göre doğa yasasının kaynağı Tanrı’dadır fakat doğa yasasının pozitif Tanrısal yasadan farkı, bu yasanın bilgisine erişme şeklimizde kendisini gösterir. Doğa yasası, yukarıda belirtildiği gibi doğanın ışığı ile (akıl ve duyumun birlikte çalışmasıyla) keşfedilirken pozitif Tanrısal yasa yalnızca vahiy ile bildirilir, başka bir deyişle “doğa yasası, Tanrısal yasanın doğanın ışığıyla keşfedilen kısmıdır” (Drury, 1980, s. 533). Görülmektedir ki Locke, kendi epistemolojik kurgusunda Tanrısal yasa başlığı altında pozitif Tanrısal yasalar ve doğa yasaları şeklinde bir ikiliğe başvurmaktadır. İddiamız odur ki, bu ayırımın en önemli nedeni siyasal toplumun ve mülkiyetin teorik dayanaklarına, temelinde duyumun bulunduğu epistemolojik bir çerçeve çizmek ve her bir noktada da bu çerçeveye dayanan bir siyaset teorisi geliştirmektir. Zira Lockeçu doğa yasası kuramının başlıca hedefi, bu yasanın kamusal aklın felsefesini temellendirmekte olduğunun ve böyle bir felsefi düşüncenin genel iradenin onayına dayanan makul bir sözleşmenin koşullarını ortaya koymaya muktedir olduğunun gösterilmesidir (Wolfe, 2006, s. 27). Locke, Tanrı’nın bahsettiği ve hiç kimsenin bir başkasına teslim etme yetkisine sahip olmadığı (böylece bunlar tehdit edildiğinde hükümete karşı direnişi haklı çıkaran) bazı doğal haklarımız olduğu konusunda ısrar etse de, yine de mümkün olduğu kadar insanlığı korumak adına aşırı genişletilmiş doğal hukuk emirlerinin dışında kalmaya çalışır ve ona göre toplumu inşa eden Tanrı yasası değil, insanların doğal haklardan birbirleriyle anlaşmak suretiyle feragat etmesi ve onu bir sivil yasama gücüne devretmesidir (Tate, 2012, s. 224).

Bilindiği üzere Locke, doğa yasası ve siyasal toplum üzerine düşünürken Filmer’in *Patriarcha* eserinde bulunan “yeryüzündeki iktidarın Tanrı tarafından Âdem’e verildiği ve bu iktidarın Âdem’le birlikte babadan oğula devredildiği” (Filmer, 1949, s. 58) görüşüne karşı çıkarak insanın doğal yoldan kendisine bahşedilmiş bir hükümlanlığa sahip olmadığını söyler. Locke’un Tanrısal hukuku sivil ve politik meselelerden ayırmaya yönelik stratejilerinden birisi, sivil toplum içinde bir arada yaşama zemininin ilahi amaçlar temelinde değil, herkes tarafından paylaşılan orantılı çıkarlar temelinde kurulmasını sağlamaktır (Tate, 2012, s. 224). Bu yüzden Locke, ilk olarak Filmer’in iddiasının tersine, Âdem’e ne herhangi bir şekilde doğal babalık hakkı, ne de çocukları üzerinde bir otoriteye sahip olmasını sağlayacak yetki ya da Dünya hükümlanlığı hakkı verilmiş olduğunu vurgular (Locke, 2003, s. 267). Ona göre böyle bir hükümdarlık olmuş olsaydı dahi, varisleri bu haktan yararlanamazdı; hatta bu mümkün olsa bile doğru varisi belirleyecek bir doğa yasası ya da Tanrı yasası olmadığından ve Âdem’in soyuna dair güvenilir bilgimiz bulunmadığından söz konusu süreç doğru biçimde yürütülemezdi. Tüm bunlardan hareketle Locke’a göre siyasal iktidar; bir baba ile çocuktan, efendi ile kölesinden farklı olarak, mülkiyeti düzenlemek ve korumak adına yasalar yapma ve bunu yaparken insanların gücünü, yasaların uygulanmasında ve insanların içinde barınacağı devletin dış zararlara karşı korunmasında kullanma hakkıdır. Bu bakımdan siyasal iktidarın kökeni ve mahiyeti, insanların doğal durumlarında nasıl ve ne durumda olduklarını belirleyen doğa yasası kavramında saklıdır. Öncelikle Locke’un insanlık hakkında tahayyül ettiği *doğal durum* Hobbes’unkinden farklıdır, çünkü Locke’a göre doğal durum “doğal itkilerine uyan ve birbirlerinden korkarak yaşayan bireylerden oluşmaz” (Woolhouse, 2019, s. 127). Ona göre insanlar doğa durumunda kendi eylemlerini düzenleyebildikleri ve sahipliklerini tamamen kendi tasarrufları ile kullanabildikleri ve de bunları başkalarından izin almaksızın yapabildikleri bir yetkin bir özgürlük içindeydiler. Fakat daha da önemlisi bu durum, tüm Güç ve Yargı Yetkisinin karşılıklı olduğu, hiç kimsenin diğerinden daha fazlasına sahip olmadığı bir eşitlik durumunu ifade etmekteydi (Locke, 2003, s. 269). Görülmektedir ki Locke’a göre doğa

durumu iki temel unsur üzerinde yükselmektedir: özgürlük ve eşitlik. Locke burada önemli bir noktaya dikkat çekerek, söz konusu özgürlük durumunun bir tür başıbozukluk durumu olmadığını, insanın kendisi ve mülkiyeti üzerinde özgürce tasarrufta bulunabilmesine rağmen, kendini korumak ve de bundan daha önemli amaçlar olmadıkça kendisini ya da mülkiyetindeki hiçbir şeyi yok edebilecek kadar özgür olmadığını söyler. Ayrıca akıl, ancak ona danışacak olan tüm insanlığa, eşit ve bağımsız olarak, hiç kimsenin yaşamında, sağlığında, özgürlüğünde veya mülkiyetinde bir başkasına zarar vermemesi gerektiğini öğretmiştir (Locke, 2012, s. 11). Bu bakımdan Locke'a göre doğa yasası ve akıl arasındaki ilişki, doğa yasası bağlamında Tanrısal yasanın kaynağının araştırılmasıyla ve pozitif Tanrısal yasa ile doğa yasası arasında bir epistemolojik ayrıma gidilmesiyle belirginleşecektir. Bu noktada, öncelikle yasa koyucu Tanrı'nın varlığı, hem insanın bir yasaya bağlı olarak var oluşunun hem de doğa yasasının varlığının temel göstergesi olarak ele alınır. O halde duyum ve aklın ortaklaşa çalışması yoluyla ulaşılan Tanrı kavramının hemen akabinde, bütün insanlar için geçerli olan ve Tanrı iradesinin bir parçası olan doğa yasasının var olduğu düşüncesi karşımıza çıkacaktır. Yani bu çıkarımla birlikte önce "duyum ve deneyden Tanrı fikrine, Tanrı fikrinden üstün bir yasamacı Tanrı'nın varlığına ve yasamacı Tanrı'dan da doğa yasasına ulaşılır" (Bakırcı, 2004, s. 67). Buna göre, doğa yasasının bir tür doğuştan ide olduğu ve Locke'un siyaset felsefesinin temelinde yer alan bu kavramın onun epistemolojisi ile uzlaşmaz bir şekilde temellendirildiği yönündeki yaygın görüşün geçerli olmadığı görülür. Geleneksel doğa yasası düşüncesi, doğa yasasına neyin uygun olup neyin uygun olmadığını bizim kendiliğinden bilebileceğimizi, dahası iyinin neliğini ya da özünü kendi ruhumuzdan, ruhumuzda kazılı olan bir bilgiden yola çıkarak kavrayabileceğimizi ileri sürer (Donnelly, 2007, s. 96). Fakat 18. Yüzyıl'a kadar doğuştan ideler düşüncesi ile sıkı sıkıya bağlı bir kavram olarak ele alınan doğa yasası fikrinin, Locke'un *Denemesi* ile yeni baştan kurgulandığı görülmektedir (Drury, 1980, s. 531). Drury'e göre Locke, *Deneme*'sinde doğuştan ideler kavramı diye bir şey varsa, bu kavramın aynı anda karşılaması gerektiğini düşündüğü üç temel koşulu analiz ederek, doğa yasası kavramının bu üç kriteri de aynı anda sağlamadığı sonucuna varmıştır: Eğer insan ruhuna dışarıdan nakşedilmiş bir doğuştan ide varsa, birinci koşul olarak bu idenin kavranışı sezgisel olmalıdır, ikincil olarak bu ide herkes tarafından 'genel onay' gören, evrensel onay ile ulaşılmış bir ide olmalıdır, üçüncü olarak ise bu ide, arzularımızı ve eğilimlerimizi daimi olarak şekillendiren yani bizi eylemlerimizde kesintisiz biçimde belirleyen bir ide olmalıdır. (Drury, 1980, s. 532) Locke bütün bilgimizin, insan anlığının duyum ve deney yoluyla elde ettiği ideler arasında kurduğu bağlantılardan oluştuğunu ve ona göre zihnin, bazı durumlarda, iki ide arasındaki bağlantıyı, yani uyuşma ya da uyuşmamayı belirlerken herhangi bir üçüncü (aracı) ideye ihtiyaç duymadığını ileri sürer. Zihin böyle durumlarda bu uyuşma ya da uyuşmama halini, dolaysız olarak, kendiliğinden kavrar ve bu yolla elde edilen bilgiye sezgisel bilgi adı verilir (Locke, 1997, s. 472). Locke, doğa yasalarının, bu şekilde, sezgisel olarak kavranamayacağını ileri sürer çünkü insan, doğa yasalarına, doğanın ışığıyla, yani duyum ve aklın birlikte çalışması yoluyla ulaşır fakat daha en başta yasa idesinin kendisinin kavranışında aracı idelere ihtiyaç duyulur. Bunun nedeni yasa idesinin kendisinin basit bir ide değil, karmaşık bir ide olmasıdır; yani yasa idesinin kavranışında yasa koyucu olan bir Tanrı'nın ya da yasanın yaptırım gücünü belirleyen birtakım koşulların, örneğin ödül ve ceza mekanizmasının kavranması gereklidir (Drury, 1980, s. 532); burada "yasa yapıcı ve yaptırım, yasanın bir tarafına aklı koyarken diğer tarafına Tanrı'yı koyar ve insanın doğa yasasını bulmuş olması, yasanın içsel haklılığını sağlarken, Tanrı'nın yasaya kazandırdığı ödül ve cezalandırma eyleminin dışsal nedenidir" (Bakırcı, 2004, s. 89). O halde doğa yasası, sezgisel olarak değil, duyulması ve aklın birlikte kullanımıyla bilinebilir.

Öte yandan doğa yasası, nihayetinde insan doğasına kök salmış olan belirli ilkelere bağlı olarak var olduğu için bu yasayı bilme nedenimiz evrensel bir perspektif taşısa da (Wolfe, 2006, s. 204) Locke'a göre bu yasanın varlık nedeni *evrensel onay* olamaz. Aslında Locke'un toplum sözleşmesi kuramını ortaya atarken temele aldığı ana epistemolojik argümanlardan birisi buradadır çünkü "doğa yasalarının ya da doğruluk ilkelerinin ne olduğu halka ya da bir diğer deyişle genel onaya bırakıldığında son derece tehlikeli sonuçlar doğmaktadır" (Bakırcı, 2004, s. 90). Ona göre doğa yasasının doğuştan insana nakşedilmiş bir gerçek olduğu iddiası hegemonik arzusunun dışavurumudur; elbette Tanrı, insanların kendilerini yönetmeleri için bir doğa yasası koymuştur fakat insanların giderek daha da fazlası, bu yasayı kendi çıkarları doğrultusunda manipüle ederek ya da kendi inanç ve görüşlerinin başkaları üzerinde iktidar sağlamak adına evrensel onay olarak sunma eğilimindedirler. Locke'a göre "insanlar, doğru düşünmeyi kendi tekellerinde

sayarak, başkalarının düşüncelerini hesaba katmaya değmez buldukları zaman uslamlamaları şöyledir: tüm insanlığın doğru olduğunu kabul ettiği ilkeler doğuştandır; ‘aklı başında’ insanların kabul ettiği ilkeler, tüm insanlığın doğru kabul ettiği ilkeler olduğuna göre; biz ve bizim gibiler doğruyu bilmekteyiz, bizler akıl adamlarıyız; bu nedenle hemfikiriz, ilkelerimiz doğuştandır” (Locke, 1997, s. 87). Diğer taraftan, doğa yasasının doğanın ışığı yardımıyla bilinebiliyor oluşuna dayanarak her akıl sahibi varlığın bu yasanın bilgisine evrensel onay yoluyla katılmasını beklemek de saçmadır.

Şüphe yok ki bu yasalar, doğanın ışığıyla açıkça bilinebilir görünür; ancak bundan, zihinsel yetilere sahip olan herkesin geometri ya da aritmetik bilimini tam olarak bilebildiği sonucu çıkarılamaz; kişinin tartışma ve akıl yürütme yoluyla algılanabilir ve açık şeylerden onların gizli doğalarına bir yol bulabilmesi için akli vasıtasıyla gerçekleştireceği titiz bir tefekküre ihtiyacı vardır. (Locke, 2002, s. 95)

Görüldüğü gibi doğa yasaları iki bakımdan da evrensel onayla oluşmaz ve Locke’a göre bu yasaların evrensel onay ile oluştuğunu söylemek, bu yasaları ideolojik aygıt haline getirmekten başka bir işe yaramaz. Locke’un doğa yasasının doğuştan ide olamayacağına yönelik üçüncü argümanı aklın doğa yasasını keşfederek eylemde bulunmasının, doğa yasasının bir tür insan davranışı betimlemesine indirgenmesine yeter sebep olamayacağı yönündedir (Bakırcı, 2004, s. 93) ve böyle bir durumda doğa yasası, insani arzu ve eğilimlerimizin kaynağı olmak durumundadır. Bu tür bir indirgemeci anlayışın kaynağında ise doğa yasasının insan ruhuna önceden nakşedilmek suretiyle eylemlerin doğruluğunu belirleyen ve yöneten ilkeler bütünlüğü olarak, yani eylemlerimizin altındaki motivasyonu (arzularımızı, eğilimlerimizi vs.) kontrol eden bir mekanizma olarak kavranması yatar. Ama doğa yasası, arzularımızın ya da temel motivasyonlarımızın kaynağı olarak işlev görecekti; bu durumda doğa yasasını kör bir dürtü olarak kavramaktan başka çaremiz olmazdı (Drury, 1980, s. 540). Oysa doğa yasası, doğanın ışığıyla yardımıyla, akıl ve duyumun ortaklaşa çalışmasıyla keşfedilen bir gerçekliktir; arzu ve eğilimlerimizin arka planında onları tetikleyen kör bir yeti değil.

Doğa Yasasının Yürütülmesindeki Sorunlar

Locke’a göre doğa durumunda ya da bir diğer deyişle siyasal iktidarın yokluğunda, doğa yasası tarafından ve doğa yasasının onlara öğrettiği ilkeler doğrultusunda idare edilen bir insanın diğerini yok etme ya da ‘kendi kullanımına tabi kılma’ hakkı yoktur. Ayrıca insan, doğa yasası tarafından emredildiği üzere, kendi varlığını tehlikeye atmamak koşuluyla insanlığın varlığını da korumakla yükümlüdür. Locke, doğanın ışığıyla (akıl ve duyumla) elde edilebilen doğa yasasının bazı durumlarda kişinin öz çıkarları ile uyuşmadığı ve sırf bu nedenle doğa yasasının bireysel olarak yürütülmesinin sorunlu olduğu iddialarını yanlış uslamlamanın bir sonucu olarak açıklar; çünkü Locke’a göre aslında kişinin öz çıkarlarının en yüksek koruyucusu yine doğa yasasıdır: İnsanların her türden sahiplenmelerinin en güçlü koruyucusu doğa yasasıdır ve eğer böyle bir kanun olmasaydı yahut bu kanuna uyulmasaydı, bir insanın bir şeyi mülk edinmesi mümkün olamazdı (Locke, 2002, s. 128). O halde “bütün insanların, hemen ve hiç tereddüt etmeden doğa yasası hakkında hemfikir olarak ona itaat etmeye hazır olmaları” (Locke, 2002, s. 96) ne gibi toplumsal sonuçlar doğurmaktadır? Locke, insan zihnini bilgiyle donatan yegâne unsurun aklın ve duyumun birlikteliği olduğunu söylerken, doğa yasasının bilme nedeni olan doğa ışığının da işte bu birliktelik tarafından temin edildiğini ifade eder. Yine de bazı durumlarda bazı insanlar, kendi benlik sevgilerini dizginleyememeleri yahut uslamlama yetisi eksiklikleri ile pek tabii yanlış akıl yürütmelerle birlikte doğa yasasının dışına çıkma eğilimi ve arzusu içinde olacaktırlar çünkü insanlar olarak ikili bir doğayı deneyimlediğimiz söylenebilir; bir yandan karşılıklı korumanın sağduyusunun farkına varabilmemize rağmen, tarih bize birbirimizi kandırma, öldürme ve köleleştirme konusunda rahatsız edici bir eğilimimiz olduğunu göstermektedir (Casson, 2011, s. 14). Bu yüzden “doğa durumunda doğa yasasını uygulama iktidarının herkese ait olması, karışıklık ve düzensizliğe neden olmaktadır” (Kalaycı, 2013, s. 11). Bu noktada akla gelecek olan soru, bu yasayı çiğneyecek olanı kimin ne şekilde ve ne zaman cezalandırılacağı sorusudur. Locke’a göre bu hak, elbette insanların eline verilmiştir fakat söz konusu bu cezanın icrası, mutlak ya da keyfi bir iktidar yoluyla

değil, doğa yasasını ihlal ederek artık doğa yasası dışında başka bir yasaya tabi olmak istediğini ilan eden kişiyi bu durumdan pişman edecek ve benzer örneklerin bir daha yaşanmamasını sağlayacak şekilde ve şiddette olmalıdır. Lakin burada her ne koşulda olursa olsun, kişinin benlik sevgisi ve sevdiğini kayırma ya da intikam gibi duyguların devreye girebilme ihtimali doğacaktır. Locke, doğa yasası tarafından yönetilen 'siyaset öncesi doğa durumunu' bir savaş durumu olarak değil barış, iyi niyet, karşılıklı yardım ve koruma durumu olarak kavrar ancak buradaki sorun, bireyleri 'kendi davalarında yargıç' olmaya zorlayan tarafsız tahkimin olmamasıdır (Sharon, 2019, s. 7). Locke işte bu nedenle belli durumlarda doğa yasasının bireysel olarak yürütülmesinin çeşitli sorunlara neden olabileceğini düşünür yani doğa yasasını yürütme yetkisine sahip olan her bir insan, bu yetkiyi kendi öznel/yanılabilir gerçek zamanlı akıl yürütmesi yoluyla kullanacağından ortaya kaotik bir durum çıkacaktır (Waldron, 2002, s. 133).

Locke'a göre doğa yasasının bireysel olarak yürütülmesi söz konusu olduğunda ortaya çıkabilecek tüm bu karışıklıklar, insan zihninde hem doğa yasasının hem de doğa yasasından hareketle yurttaşlık yasasının nasıl bilincine varıldığı meselesi üzerinden izah edilebilir. Öte yandan bu karışıklığı engelleyecek şeyin yeryüzündeki bir insani yönetim/yeryüzü iktidarı olduğu iddia edilecekse, öncelikle bu yönetimin ne derece bu karışıklığı gidermeye muktedir olduğu sorgulanmalıdır, zira mutlak monarkların da bu karışıklıkların içinde yüzdüğü unutulmamalıdır. Yani doğa durumunun terk edilmesi, doğa yasasının bilgisinin ve yetkisinin manipüle edilmesine dayanmamalıdır. Locke'a göre böyle bir manipülasyon yine, doğa yasası gibi birtakım yasaların insanların zihnine doğuştan nakşedilen evrensel bir gerçek olarak algılanmasına dayanacaktır. Burada karşılaşacağımız durum, bir anlamda 'siyasi doğa durumu' olarak yorumlanabilir ve böyle bir devlette, egemenin kendisi en büyük tehdit haline gelir çünkü egemen bir şekilde dizginlenmedikçe ve tarafsız tahkime tabi tutulmadıkça karşılaştığımız bu yeni 'siyasi doğa durumu' aslında önceki durumdan daha kötüdür (Sharon, 2019, s. 7). Locke'a göre insanların temel hak ve hürriyetlerini doğa yasasından başka bir mutlak-sorgulanamaz güce devretmelerindeki bu tehlike, doğuştan ideler düşüncesinin zorunlu sonucu olarak görülmelidir. Burada "siyasal iktidarın mutlaklığı, üyelerin özel yargılarının dışarıda bırakılmasıyla sağlanır; böylece siyasal iktidar, üyelerine karşı tarafsız, ortak bir başvuru makamı durumuna gelir" (Kalaycı, 2013, s. 12). Locke, siyasal iktidar ile doğal durum arasındaki olası ilkesel ayrıklığı, siyasal iktidarın varlık nedeninin doğal durumdaki doğa yasasına da meşruiyet kazandırmak olarak belirleyerek ekarte etmeyi dener; zira "doğa yasası insanın rasyonel bir varlık olduğu kabulüne dayandığı için doğa yasası tarafından belirlenen hak ve ödevler de rasyoneldir" (Kalaycı, 2013, s. 11). O halde siyasal bir bütün altında oluşturulacak yurttaşlık yasalarının kaynağı, doğa yasasının da kaynağı olan akıl ve duyularının ortaklığından başka bir yere dayanmaz, fakat bu kez doğa yasaları yeni oluşturulacak yurttaşlık yasaları ile kapsar ya da sınırlandırılır. İşte bu işlem, yani yurttaşlık yasalarının inşa edilmesi, Locke'a göre insan zihninin bilgiyle donatılma işlemi ile benzer basamaklara dayanacaktır.

Locke'a göre doğa yasaları, aralarında bir resmi anlaşma olmadan insanları mutlak biçimde birbirlerine bağlıyor olsa da insanoğlu, yaşam adına yeterli stoku oluşturacak güce tek başına sahip olmadığı için bu eksikliği gidermek adına doğal biçimde bir cemaat ya da topluluk oluşturmaya yönelecektir. Öte yandan mademki insan doğa durumunda söylenmiş olduğu kadar özgürse ya da kendi kişisinin ve sahiplenmelerinin mutlak efendisiyse niçin bu doğal özgürlüğü terk etmektedir? Bunun cevabı açıktır: doğa durumundaki insanın hakları ve özgürlüğü oldukça belirsiz ve sürekli olarak başkalarının tecavüzüne açıktır. Bu argümanın teorik çerçevesinin bir kısmı yine *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*'de çizilmiştir. Doğa durumundaki insanın hakları ve özgürlüğü başkalarının tecavüzüne maruzdur çünkü insanların, üzerlerine doğa yasalarının basıldığı ya da nakşedildiği ruhları veyahut zihinleri yoktur; sırf bu yüzden çocuklar, uslamlama yetileri zayıf olan budalalar, ilkel kabileler ve doğuştan birtakım hakikatlere sahip olduklarını söyleyen manipülatör hükümdarlar doğa yasalarını ya hiç algılayamaz ya doğru algılayamaz ya da kendi benlik sevgileri yönünde çarpıtırlar. Locke'a göre bu durum, insanı doğa durumunu terk etmeye ve dolayısıyla insanın mülkiyetini (yaşamı, serveti ve özgürlüğü) koruması için önceden birleşmiş bulunan ya da birleşme fikrine sahip olan diğer özgür insanlarla birlikte herkesi bağlayıcı bir toplum biçimine katılmaya zorlayacaktır.

Yeryüzünde aralarında yargıçlık yapma yetkisine sahip ortak bir yüksek makam olmaksızın Akla göre birliktelik yaşayan insanların durumu barış durumuyken, yeryüzünde yardımına başvurulacak ortak bir yüksek makamın olmadığı yerde bir başkasının kişiliği üzerinde güç kullanımı savaş durumudur. Doğa

yasası altında hüküm süren doğa durumunu tanımlayan şey, ne onun bir savaş hali olması ne de siyasi bir koşul olmasıdır; bu durum yalnızca insanların aralarında hakimiyet kurma yetkisine sahip olan ortak bir lider bulunmaksızın akla göre birlikte yaşayan insanların durumudur (Dunn, 1982, s. 111). Buradaki akıl vurgusu dikkate değerdir. Söz konusu akıl, yurttaşlık yasasının buyurucusu değil, tıpkı doğa yasasında olduğu gibi bu yasayı da duyumla birlikte ortaklaşa çalışarak keşfeden doğal insani yetidir. O halde insanların kendilerini bir ‘topluma’ koymalarının ve doğa durumunu terk etmelerinin önemli bir nedeni de öte dünyadan başka bir başvuru yerinin olmadığı ve mücadele edenler arasında karar verecek bir otoritenin bulunmadığı savaş durumundan bu akıl vasıtasıyla kaçınmaktır. Doğa durumunun dengesini bozan, insanlar arasında eşitsizliğin ortaya çıkmasıdır ki bu eşitsizlik nedeniyle ortaya çıkan savaş durumundan kaçınmak ve mülkiyetlerini güvenceye almak için insanlar sivil yasaları inşa ederek toplum durumuna geçerler, çünkü burada mülkiyet yalnızca mal varlığına ilişkin değildir. Locke’ta mülkiyet; servetiyle birlikte yaşamı ver özgürlüğü de kapsar (Bakırcı, 2004, ss. 49-50). O halde doğa durumundaki yasama, yürütme gücünün ya da cisimleşmiş bir yargıcın yokluğu, muhtemel ya da aktüel bir savaş durumu yüzünden insanları bir devlet altında bir araya gelmeye zorlamaktadır. Zira Locke’a göre kendisine başvuru yoluyla çözüm alınabilen bir yeryüzü iktidarının olduğu yerde savaş durumu da dışlanacaktır; insanın doğal özgürlüğü yeryüzündeki bir iktidardan özgür olmak ve kendi yönetimi için yalnızca doğa yasasına tabi olmakken, toplum içindeki özgürlüğü, o toplumdaki her bir kişi için ortak olan ve mevcut siyasi iktidar tarafından ortaya koyulmuş olan daimî kural ya da kurallara dahil olmaktır (Locke, 2003, s. 284).

Sözleşme ve Mülkiyetin Epistemolojik Dayanakları

Locke’a göre Tanrı, insanı kendi yargısında yalnız olmaması için topluma yönlendirmiş ve toplum içindeki varlığını sürekli kılabilmesi için de onu anlama yetisi ve dil ile donatmıştır (Locke, 2003, s. 318). Ona göre ilk toplumlar, eşlerin birbirleriyle, ebeveynler olarak çocuklarıyla ya da efendiler olarak hizmetlileriyle oluşturduğu toplumlardır. Bu toplumlar, siyasal toplumun mekanizmaları arasından iktidarı barındırıyor olmasına rağmen siyasal toplum olarak adlandırılmaya uygun değildirler. Siyasal toplumu bu topluluklardan ayıran şey kendi mülkiyetini (yaşamını, özgürlüğünü, servetini) başkalarının vereceği zarara karşı koruma iktidarını elde etmesindedir. Kendi içinde mülkiyeti koruma ve o toplumdaki bütün herkesin suçlarını cezalandırma iktidarına sahip olmayan hiçbir toplum siyasal toplum adını alamaz. Locke’un epistemolojisini dayandırdığı ‘bilginin ideleri aşamayacağı’ savından yola çıkacak olursak görülecektir ki böyle bir siyasal toplumun zorunlu olarak bilgisi, bir idesi olmalıdır. Locke, kendi siyaset felsefesini sözleşme geleneğine uygun temellendirirken, sözleşmenin doğal olarak gelişen bir dönem ya da kurucu bir varsayım olup olmadığıyla ilgilenmemiştir. Ona göre önemli olan sözleşme sonrası siyasal toplumu, böylece mülkiyeti, sürekli ve güvenli hale getirmektir. Bu siyasal topluma dair bilgimiz, Locke’un ileri sürdüğü bilgi türlerinden biriyle uyumadığı sürece *inanç* ya da *kani* olarak kalacağından, sözleşme sonrası siyasal toplumun sürekliliği ve güvenliği de ancak bilgiye kıyasla toplumu oluşturan öznelerin inanca bağlılığı kadar sürdürülebilir olacaktır. Ona göre *sezgisel* ve *tanıtılmalı* bilgi, bilgimizin iki derecesidir; bunlardan herhangi birinden eksik kalan her şey, ne kadar güvenle benimsenirse benimsensin, bilgi değil yalnızca inanç ya da kanaat olacaktır (Locke, 1997, s. 477). Siyasal toplumun varlığının devamlılığı da kuşkuya yer bırakmayan bilgisinin ortaya koyulmasıyla mümkündür. İddiamız odur ki, Locke’un bilgi felsefesi için bilginin tanımlandığı, derecelerinin gösterildiği an, siyaset felsefesinde sözleşmenin yapıldığı ana denk gelmektedir. Nasıl ki bilgiyi olanaklı kılan “iki idenin uyuşma ya da uyuşmamasının algılanması” ise siyasal toplumu da olanaklı kılan doğa durumundaki akıl sahibi varlıkların siyasal iktidar konusunda uzlaşması ya da uzlaşmamasıdır. Locke’a göre somut bilgiyi elde etmenin yolu, idelerimiz arasındaki bağlantıyı ya da bir başka deyişle uyuşma ve uyuşmamayı kavrayabilmekten geçer. İdeler arasındaki uyuşma ya da uyuşmama, siyaset teorisinde sözleşme yoluyla siyasal topluma hak devri yapma uzlaşısına varılıp varılmamasıyla paralel görünmektedir. Sözleşmenin yapıldığı anı hızlıca geçen Locke için ana izlek, epistemolojisinin de üzerine katıldığı doğa yasası, özgürlük ve eşitlik içinde yaşayan doğa durumundaki insanı siyasal toplumun (mülkiyetin) kalıcılığına ikna etmek olacaktır.

İnsanlar doğa tarafından tamamen özgür, eşit ve bağımsız kılındıklarından, hiç kimse kendi rızası olmadan bu mülkiyetlerinin hiçbirinden yoksun bırakılamaz ya da bir başkasının siyasi iktidarına tabi tutulamaz. Herhangi birinin kendi doğal özgürlüğünden feragat etmesinin ve sivil toplumun bağlarını üstlenmesinin yegâne yolu, diğer insanlarla birlikte rahat, güvenli ve barışçıl bir şekilde yaşamaları ve mülkiyetlerini güvenli bir şekilde kullanabilmeleri için bir topluluğa katılma konusunda anlaşmalarıdır. (Locke, 2003, ss. 330-331)

Siyasal topluma bir kez katılarak bu toplumun yasalarına tabi olarak mülkiyet ve güvenlik hakkı kazanan siyasi özne, kendisi üzerine düşündüğünde doğru bir tercih yaptığını bilmelidir ki, Locke'un bilgi kuramı böyle bir *bilme* için uygun zemini sağlamaktadır. Ona göre bir insanın, düşüncelerinin önüne serilmiş olan herhangi bir önermeyi bilmesi, o önermenin açıkça içerdiği idelerin uyuşmasını ya da uyuşmazlığını algılaması anlamına gelir ve böylece söz konusu önermeyi hafızasına öyle bir yerleştirmiş olur ki ne zaman bu önerme, üzerinde düşünölmek için tekrar önüne gelse, şüphe veya tereddüt etmeden onu yine kabul eder ve doğruluğundan emin olur (Locke, 1997, s. 469). O halde Locke'a göre akla uygun eylem, anlaşmanın (sözleşmenin) dış sınırlarını oluşturmaktadır; sözleşmenin içsel koşul ve sınırları (yasalar, vs.) ise insanlar tarafından oluşturulan sınırlardır. Böylece doğa yasasının zorunluluklarının siyasi toplumda son bulması beklenemez hatta bunlar çeşitli açılardan belirgin hale gelir; böylece doğa yasası insanlar, yasa koyucular ve diğer herkes için ebedi bir kural olarak var olmaya devam eder (Locke, 2012, s. 89). Bu bakımdan Locke'a göre yasama iktidarı; devlet gücünün, topluluğun ve üyelerinin korunması için nasıl kullanılacağını yönlendirme hakkı olan iktidardır. O halde ancak insanların doğal durumda sahip oldukları iktidatlarını terk ederek kendisini kendi varlığını ya da mülkiyetlerini koruma altına alan bir topluluğun ellerine bıraktığı yerde ve sadece orada siyasi toplum vardır (Locke, 2012, ss. 57-58). Yani Locke'a göre insanlar bir sözleşme ile siyasi topluma girdiklerinde doğa durumunda sahip oldukları iktidatlarını, yasama tarafından toplumsal yarara uygun olacak şekilde kullanmak üzere sadece herkesin özgürlüğünü ve mülkiyetini daha iyi koruması şartıyla bırakır ve bu yasaların toplumun yararı ile çelişmesi beklenemez. Bu yüzden insanlar doğa durumunda sahip oldukları iktidatlarını, kendisinin ve toplumdaki diğer insanların korunmasını sağlayacak şekilde, bizzat toplumun ortaya koyacağı yasalar aracılığıyla bırakmış olurlar (Locke, 2003, s. 352). Böylece belli sayıda bir insan böyle bir uzlaşım içine girdikleri anda bir *siyasi bütün* oluştururlar ve bir çoğunluk olarak bu bütün, diğerleri adına eylemde bulunabilir ya da kararlar alabilir.

Locke'un siyasi topluma geçişin amacı ve sağladığı teminat olarak ele aldığı *mülkiyet* ve *güvenlik* kavramları için sözleşme kuramına başvurmasını destekleyen epistemolojisi burada bir kez daha düşünölecek olursa; sözleşmenin kendisi, bilgi derecelerinden tanıtlamalı bilgiye uygun bir konuma yerleşmektedir. Tanıtlamalı bilgiye uygundur çünkü sözleşme, tek başına sezgisel bilgiyle algılanabiliyor olsaydı siyasi toplumun doğa durumunu gerektirmeyen bir seçiklik olarak kabul edilmesi gerekirdi. Ayrıca tanıtlamalı bilginin öğrenme süreci gerektirmesi, doğa durumundan sözleşme ve sonrasında sivil duruma geçişe uygunluk göstermektedir. Locke'a göre zihnin iki idenin uyuşmasını veya uyuşmamasını her zaman bir anda algılayamamasının nedeni, uyuşma veya uyuşmazlığı hakkında soruşturma yapılan ideleri zihinde herhangi bir aracı ideye başvurmaksızın yan yana gelecek şekilde bir araya getirilememesidir (Locke, 1997, s. 472). Doğa durumundan siyasi topluma geçilmesi ve hak devri olarak sözleşme, iki ide (özgürlük ve eşitlik, mülkiyet ve güvenlik ideleri) arasında uyuşmayı (politik olarak uzlaşmayı) sağlayan aracı ide konumundadır. Zira "herhangi iki idenin uyuşup uyuşmadığını göstermeye yarayan bu aracı idelere kanıtlar denir ve uyuşma veya uyuşmamanın bu şekilde açık ve net bir şekilde algılanması durumuna da tanıtlama denir" (Locke, 1997, s. 473). Sözleşme tanıtlamalı bilgiyle uygunluk göstererek yapılmaktadır ancak bir araya gelerek çoğunluk oluşturmak ve sözleşme üzerinden uzlaşma sağlamış olmanın kolaylıkla üstesinden gelinemeyeceğinin farkında olan Locke, burada bilgi felsefesinden tekrar destek almakta ve kuramına yapılacak olası itirazları epistemolojisinin gücüyle savuşturmaktadır. Locke'a göre "zihin tanıtlama sonunda, soruşturduğu idelerin uyuşma ya da uyuşmamasını belli bir çaba sonucunda algılamış olmaktadır; bu çaba beraberinde pek çok geçici görüşü getirecektir" (Locke, 1997, s. 473). Bu işlemde geçici görüşler nasıl el çabukluğuyla dışarı atılıyorsa sözleşme yapma konusunda uzlaşma sağlamayanlar da özgürlük yetisinden dışlanmaktadır. Burada tekrar altı çizilmesi gereken noktalardan biri şudur: topluluğu oluşturmaya karar veren, çoğunluk değil, çoğunluk oluşturma yeteneği olan bir grup özgür insandır ve onlar

birleşip güçlerini topluluğun çoğunluğuna bırakılır (Bakırcı, 2004, s. 285). Böylece ilk olarak kişinin doğa yasaları içindeki özgürlüğü, çoğunluğun oluşturacağı yasalara devredilmiş olur. İkinci olarak da doğa yasasının yürütme gücü, toplumun yürütme organına devredilir. Bu noktadan itibaren ortaklaşa mülkiyetin, bu toplum içerisinde nasıl özel mülkiyet haline geleceği sorunsalı doğmaktadır. Ne olursa olsun doğal olan her şey ortak mülkiyetin kapsamı içindedir (Bravo, 2007, s. 171). Locke'a göre bir şey üzerinde nasıl özel mülkiyet sahibi haline gelineceği konusundaki ilk güçlük, Tanrı'nın dünyayı insanlara ortaklaşa verdiği varsayımı ele alındığında ortaya çıkar. Zira her insanın yeryüzünün müşterek ortağı olması, insan açısından sonuçları itibariyle çok anlamlı değildir; çünkü eşit müşterek ortaklık yeryüzünün tümü üzerine kolektif kontrolü gerektirir fakat doğa yasasının doğurduğu hakların bu noktada nasıl kullanılacağı belirsizdir (Bakırcı, 2004, s. 184). Bu belirsizlik bir taraftan Locke'un özel mülkiyet kavramının zayıflığı gibi görünse de aslında özel mülkiyet tartışması, Locke'un epistemolojisinden güç alarak sağlam bir zemine oturmaktadır. Locke'un siyaset teorisi içerisinde mülkiyetin Tanrı tarafından insanlara ortaklaşa verilmiş olması, sözleşme öncesi doğa durumu içinde de mülkiyet idesinin var olduğunu, sivil durum içinde başka (özel mülkiyet) bir forma dönüştüğünü göstermenin en tutarlı yolu olabilir. Böylece başlangıçta doğa yasasıyla sivil yasa arasında kurulan uyum, mülkiyet kavramı için de yakalanabilir. Locke'a göre bir insanın, Tanrı'nın insanoğluna ortaklaşa bahsettiği dünyanın belirli kısımları üzerinde özel mülkiyete sahip olabilmesi mümkündür çünkü Tanrı dünyayı insanlara ortaklaşa verirken bu dünyayı en yararlı biçimde kullanmalarına yarayacak akıllı da bahsetmiştir. İnsanlara Tanrı tarafından verilmiş ortaklaşa mülkiyet idesi siyasal toplumla ortaya çıkan ve sivil yasalar tarafından güvence altına alınan özel mülkiyetin bilgikuramsal zemindir. Mülkiyet idesinin doğa durumunda var olması, aslında özel mülkiyetin gerçek idesidir: "Gerçek idelerle, doğada temeli olan şeyleri kastediyorum; şeylerin gerçek varlığıyla, var oluşuyla veya arketipleriyle uyumlu olması gibi" (Locke, 1997, s. 334). Sivil yasalar tarafından güvence altına alınmış özel mülkiyet, Tanrı tarafından verilmiş ortak mülkiyetin "yetkin bir temsilidir" ve bu tamlık ve sağın olma bakımından Locke 'un bilgi kuramındaki "upuygun ide" sıfatına uygundur: "Kendileri arketip olan bu ideler arketiplerinden farklı olamazlar ve bu nedenle herhangi biri içlerinde tutarsız idelerle bir araya gelmedikçe, hayali olamazlar" (Locke, 1997, s. 335).

Locke'a göre kişi, kendi kişisi üzerinde bir mülkiyete sahiptir yani kişinin bedeninin emeği yalnızca kendisine aittir. Locke'un kuramında kişi ve kendilik gibi kavramlar tek tek özdeşlik ve başkalık mefhumlarıyla tartışılır. Kişilik ve kendilik, doğa durumunda kavrandıkları halinden sivil durumdaki kavranışlarına doğru bir geçişle aktarılır: "kişi, düşünen varlık olarak ele alınmalıdır; akıl yürütme yetisi ve refleksiyon kabiliyeti vardır, farklı yer ve farklı zamanlarda da kendisini kendi olarak, yani bizzat aynı düşünen varlık olarak görebilmektedir ve bunu, düşüncem için özsel olarak gördüğüm ve düşüncenin kendisinden ayıramaz olan bilinç ile yapar" (Locke, 1997, s. 302). Kişi, bu düşünen varlık olma vasfıyla kendi varlığını konu edindiğinde kendiliğini kavramış olur, çünkü "gördüğümüz, işittiğimiz, kokladığımız, tattığımız zaman bunları yaptığımızın da bilincindeyizdir, yani bilinç daima duyumlarımız ve algımızla bir aradadır; bu herkesin, kendim dediği şey olmasının yoludur" (Locke, 1997, s. 302). Kişi ve kendiliğin doğa durumundan sivil duruma taşınmasıyla kendi ve emeği üzerindeki mülkiyet hakkı olan kişi, doğanın sunduğu şeyler üzerinde de özel mülkiyet talep edebilir hale gelir. Kişi ve kendilik kavramlarının sivil duruma taşınması elbette sözleşme sonrasının kavramlarıyla ele alınabildiği ölçüde mümkündür: "Bir kimsenin, *kendim* dediği şeyi bulduğu her yerde, bir başkasının, orada aynı kişinin bulunduğunu söyleyebileceğini sanıyorum; bu bir hukuk terimidir, eylemlerle ve bunların değerleriyle ilgilidir, bu yüzden de yalnızca, düşünen, yasa yapan, mutlu ya da mutsuz olabilen insanlara uygulanır" (Locke, 1992, s. 219). Görüldüğü gibi kişi ve kendilik, sadece akıl sahibi ve bilinçli varlık olmak bakımından doğa durumunda da varlık göstermektedir ancak epistemolojik olarak gerçek anlamlarına sivil durumla kavuşurlar. İlk olarak sivil durumu ilan eden (sözleşme yapma konusunda uzlaşarak), ardından da sivil durumun yasalarına kişi, kendilik ve uyruk olarak uyum sağlayan akıl sahibi varlık, kendisi ve kendisinin dolayımından geçen şeylerle ilgili özel mülkiyetin bilincine kavuşur. Bu bakımdan Locke'a göre kişi, emeği ile doğanın ona sunduğu şeyleri birleştirerek bir şeyi mülkiyeti haline getirebilir. Bu şey, "doğa tarafından insanlara ortaklaşa sunulan bir şey olmaktan artık çıkarılmış ya da başka bir deyişle, emek yoluyla bu şeye diğer insanların ortaklaşa hakkını dışarıda bırakacak birtakım şeyler eklenmiştir" (Locke, 2003, s. 288). Emekçi, doğa durumunda müşterek olanı, emeği ve kendisinin olanın bilincinde olma yoluyla müşterek olmaktan

çıkarmıştır; bu durumun bilgikuramsal karşılığı ise şöyledir: “Şimdiki düşünen varlığa yaşamsal olarak bağlı olan herhangi bir töz, şimdi olan aynı benliğin bir parçasıdır: ona önceki eylemlerin bilinciyle birleştirilen herhangi bir şey, aynı zamanda hem o zaman hem de şimdi aynı olan aynı benliğin bir parçası yapar” (Locke, 1997, s. 312).

Son olarak kişiye yaşamsal olarak eklenebilecek cisimlerin yani mülkiyetin sınırları, sözleşme yoluyla tarafı olunan başkalarının mülkiyet hakkına karşı sorumlulukla belirlenir ve Locke'a göre bu sınırlar, mülkiyetin kurumsallaşması yoluyla çizilir. Bu sınırların gelip dayandığı ilk nokta ise stok problemidir. Locke'a göre burada dikkate alınması gereken temel husus çürüme sınırınıdır. Çürüme sınırı, yalnızca kişiler arası değil devletler arası mülkiyet hakkının da ilk belirlenimidir. Yani evet, mülkiyet olmaksızın ortaklaşa kullanım söz konusu olamaz fakat kişi ya da devletler, tüketebileceğinden fazlasını ya da israf derecesini mülkiyet edinirse, bu hem bolluk durumunun sürdürülebilirliğini bozar hem de doğa yasası çiğnenmiş olurlar, çünkü böyle bir durumda kişi ya da devletler bir anlamda komşusunun payına tecavüz ederek başkasının mülkiyetine zarar vermiş olurlar. Locke'a göre kişinin mülkiyetinin sınırlarının aşılması, yalnızca onun sahiplenmesinin genişliğinde değil, bu sahiplenme içerisinde herhangi bir şeyin kullanılmadan telef olmasında da yatar. Ayrıca “dünyanın bazı yerlerinde paranın kullanımı ile de stok artışının toprağı kıt ve olduğundan daha değerli hale getirmesi ile bazı topluluklar kendi topraklarına belli sınırlar koyarak mülkiyetlerini de kurumsallaştırmış olurlar; böylece emek ve çalışmanın başlattığı mülkiyet, sözleşme ile kurumsallaşmış olmaktadır” (Locke, 2012, s. 34). Mülkiyetin kurumsallaşması hem devletler hem de kişiler (sözleşme ve hükümetin yasalarına tabi uyruklar) için güç, sorumluluk ve yükümlülüklerin uygun eylemlerle yerine getirilmesidir. Zira Locke'un bilgi kuramında bu eylemi dört tür ek bağıntıdan kurumlaşmış bağıntılar içinde ele almıştır. Oran bağıntılarından (daha ak, daha tatlı, eşit vs.) doğal bağıntılara (baba ve oğul, aynı kentte doğanlar vb.) geçerken görülen toplumsallık belirtileri kurumsal bağıntılarla açıkça ortaya koyulmuş olur ve bu kurumsal bağıntılar da Locke'un siyaset kuramındaki kurumsallaşmış mülkiyetin bilgikuramsal dayanağını oluştururlar.

Sonuç

Gerek sözleşme yoluyla doğal haklarını siyaset iktidara devreden insanların oluşturdukları toplumlarda, gerekse bu tip toplumların birbirleri arasında kurmuş oldukları ilişkilerde insanların özel mülkiyet, güvenlik ve özgürlük gibi konularda yüz yüze kaldıkları sorunların birçoğunun halen mevcut siyasi söylemler içerisindeki bilgikuramsal noktalarda düğümlendiğini görebiliriz. Hatta temel dayanak noktaları özel mülkiyet hakkı ve sözleşme özgürlüğü olan ve olası bir yönetim sisteminin kaynağını toplumsal yaşamın özel/bireysel belirlenimlerinde arayan Lockeçu liberal düşünce, bu dayanak noktalarını muhafaza etmek suretiyle yerini özünde liberal kazanımlara dayanan ve bu kazanımlar doğrultusunda ekonomik ve kamusal alanın liberal düzlemde yeniden yapılandırılmasını şart koyan neo-liberal politikalara (küreselleşme, özelleştirme vb.) bıraksada (Baysal, 2017, s. 180) bu politikaların sonucunda ortaya çıkan yeni siyaset anlayışının güncel açmazlarını tanımlayan temel sorunlardan birçoğunun çözümünün, bugün halen kaynağını aldıkları liberal modelin (bilgi)kuramsal kavranışında arandığı görülebilir. Örneğin Covid-19 küresel salgınındaki milletlerarası aşı paylaşımı ve telif tartışmalarından yine küresel mülteci kriziyle patlak veren özgürlük/yaşam hakkı/güvenlik sarmalı gibi pek çok güncel politik açmazın düğümlendikleri nihai noktaların liberal siyaset teorileri içerisinde ‘özel mülkiyetin sınırları nelerdir?’ ya da ‘özgürlük-güvenlik dengesi nedir?’ gibi halen tam olarak çözülememiş kuramsal noktalardan kaynaklandığını ileri sürebiliriz. Buradan hareketle, Locke'un kuramsal epistemoloji yazılarının neden siyaset felsefesinden ayrılmayacağı daha da açıklık kazanmaktadır. Locke'un *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*'de bu bağlantıya ayrıca açıklık vermesi de bu durumun başka bir kanıtıdır: Locke, 1670-1671 yılları arasında Londra'daki evinde arkadaşlarıyla yaptıkları bir sohbet esnasında, kendilerini yukarıda belirtilenlere benzer politik ve ahlâki açmazların tam ortasında bulduklarını ve bu açmazlardan kurtulabilmenin başlıca yolunun ise insanın hangi idelere sahip olabileceği ya da sahip oldukları ideleri arasında hangi bağlantıları kurabileceği konusunda sağlam bir epistemolojik çerçeve çizmek olduğu sonucuna vardıklarını belirtir (Locke, 1997, s.

13). İşte bu çalışmada da John Locke'un siyaset teorisindeki temel politik nosyonların, geliştirdiği özgün epistemolojisinde yer alan kuramsal dayanakları araştırılmış ve siyasal iktidar altında bir araya gelen akıl sahibi varlıkların doğa durumundan siyasal duruma kadar tabi oldukları hak ve özgürlüklerin söz konusu siyaset teorisi içerisindeki kavramsal tutarlılıkları incelenmiştir. Araştırma boyunca görülmüştür ki Locke, doğa durumunda hüküm sürmekte olduğunu iddia ettiği doğa yasasından itibaren kurduğu siyaset teorisinin her bir basamağında, kendi epistemolojik izleğine sadık kalarak sözleşme ve sözleşme yoluyla kazanılan özgürlük, güvenlik ve özel mülkiyet gibi sivil hakların yalnızca mutabakat yoluyla elde edilen birtakım pratik kazanımlar değil, aynı zamanda temel dayanakları epistemolojik olarak açıklanan ve böylece açıkça 'bilgi' statüsünde ele alınabilecek kuramsal kazanımlar olduklarını göstermiştir. Locke'un bu kazanımları, siyaset teorisinin kuramsal çerçevesine doğuştan ideler eleştirisini eklemek suretiyle elde ettiği görülmektedir; çünkü ona göre siyasal topluma dair bilgimiz, bilgi kuramında açıkça belirtilmiş olan bilginin tür ve derecelerinden biriyle mutlak suretle uyuşmak zorundadır. Doğuştan idelerin var olamayacağı fikri üzerinden özel olarak yeniden tasarlanan doğa yasası kavramıyla ise yalnızca toplum sözleşmesinin kuramsal çerçevesi ve gerekliliği temellendirilmemiş aynı zamanda sözleşme öncesi doğa durumu içerisinde de mülkiyet idesinin nasıl ve ne şekilde kavranabileceği ve bu idenin sivil durum ve kamusal alanın inşasıyla birlikte nasıl özel mülkiyete dönüştüğü gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece doğuştan ideler eleştirisi yoluyla sağlama alınan doğa yasası-sivil yasa arasındaki hem pratik hem de epistemolojik uyum, mülkiyet kavramı için de yakalanmıştır. Görülmektedir ki Locke'un siyaset teorisinde, Tanrı tarafından insanlara bahşedilen ortaklaşa mülkiyet idesi, kamusal alanda sivil yasalar ile güvence altına alınan özel mülkiyetin de epistemolojik zeminidir ya da bir başka deyişle sivil yasalar tarafından güvence altına alınmış özel mülkiyet -söz konusu epistemolojik geçişlilik sayesinde- doğa durumunda Tanrı tarafından verilmiş olan ortaklaşa mülkiyetin sivil durumdaki yetkin bir temsilidir.

Kaynakça

- Bakırcı, F. (2004). *John Locke'ta mülkiyet anlayışı*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Baysal, T. (2017). Neo-liberalizm tartışmaları çerçevesinde kamu yönetiminin dönüşümü: Türkiye pratiği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(15), 171-195.
- Bluhm, W. T., Wintfeld, N., & Teger, S. H. (1980). Locke's idea of God: Rational truth or political myth? *The Journal of Politics*, 42(2), 414-438. <https://doi.org/10.2307/2130467>.
- Bravo, H. (2007). Locke'ta ve Hegel'de mülkiyet ve sözleşme hakkı. *HFSA Dergisi*, 16, 169-179.
- Casson, D. (2011). *Liberating judgment: Fanatics, skeptics, and John Locke's politics of probability*. Princeton University Press.
- Copleston, (2010). *Descartes* (Çev. A. Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Dienstag, J. F. (1996). Between history and nature: Social Contract Theory in Locke and the Founders. *The Journal of Politics*, 58(4), 985-1009. <https://doi.org/10.2307/2960146>.
- Donnelly, B. (2007). *A natural law approach to normativity*. Burlington: Ashgate.
- Drury, S. B. (1980). John Locke: Natural Law and Innate Ideas. *Dialogue: Canadian Philosophical Review/Revue canadienne de philosophie*, 19(4), 531-545.
- Dunn, J. (1982). *The Political thought of John Locke*. London: Cambridge University Press.
- Farr, J. (2008). Locke, natural law, and new world slavery. *Political Theory*, 36(4), 495-522.
- Filmer, Sir Robert, (1949). Patriarcha. P. Laslett (Yay. haz.), *Patriarcha and Other Political Works* içinde. (ss. 49-126). Oxford: Basil Blackwell.
- Jolley, N. (2007). Leibniz, Locke, and the epistemology of toleration. P. Phemister & S. C. Brown (Yay. haz.), *Leibniz and the English-Speaking World* içinde (ss. 133-143). Springer.
- Kalaycı, N. (2013). Farklılıkların temsili sorunu ve Kamusal Alan. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(4), 1-25.
- Locke, J. (1992). *İnsan anlığı üzerine bir deneme* (Çev. V. Hacıkadıroğlu). İstanbul: Ara Yayınları.
- Locke, J. (1997). *An essay concerning human understanding*. R. Woolhouse (Yay. haz.). London: Penguin Books.

- Locke, J. (2002). *Essays on the Law of Nature*. M. Goldie (Yay. haz.), *Locke: Political essays* içinde (ss. 79-133). Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (2003). *The second treatise of government*. P. Laslett (Yay. haz.), *John Locke: Two Treatises of Government* içinde (ss. 265-429). Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (2012). *Yönetim üzerine ikinci inceleme* (Çev. F. Bakırcı). Ankara: Ebabil.
- Milam, M. (1967). The epistemological basis of Locke's idea of property. *Western Political Quarterly*, 20(1), 16-30.
- Mulvaney, R. J. (2007). *Leibniz and the personalism of L. E. Loemker*. P. Phemister & S. C. Brown (Yay. haz.), *Leibniz and the English-Speaking World* içinde (ss. 219-230). Springer.
- Seliger, M. (1963). Locke's natural law and the foundation of politics. *Journal of the History of Ideas*, 24(3), 337. <https://doi.org/10.2307/2708211>.
- Sharon, A. (2019). Locke, liberty, and law: Legalism and extra-legal powers in the Second Treatise. *European Journal of Political Theory*, 21(2), 230-252.
- Stuart, M. (2015). *A Companion to Locke*. Sussex: Wiley Blackwell.
- Tan, N. (2011). Doğuştan ideler bağlamında Locke ve Leibniz. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(1), 189-198.
- Tate, J. W. (2012). Locke, God, and civil society: Response to Stanton. *Political Theory*, 40(2), 222-228.
- Waldron, J. (2002). *God, Locke an equality*. NY: Cambridge University Press.
- Wolfe, C. (2006). *Natural law*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Woolhouse, R. S. (2019). *Ampirist filozoflar* (Çev. G. Murteza). İstanbul: Pinhan.